

Ю. БОРЕЙКО (Луцьк)

ПЕРВИННА ГРОМАДА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я ЯК ФОРМА ЦЕРКОВНОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасні традиційні церкви часто виявляються відірваними від повсякденного життя, нездатними запропонувати форми релігійності, які виражають індивідуальність та духовні прагнення віруючих. Індивідуалізація релігійної діяльності є елементом приватного життя людини й зумовлює бажання віруючих самостійно вибирати моральні норми та практики, адже приналежність до Церкви не означає прийняття всіх приписів, що стосуються членів церковної громади. Водночас Православна Церква вважає, що природа богоспількування передбачає співучасть, спілкування з одновірцями, без чого людина може опинитися в полоні ілюзій. З огляду на недостатній рівень дослідження соціальної складової індивідуальної релігійності, **актуальною** науковою проблемою постає з'ясування повсякденного впливу релігійної громади на свідомість і поведінку сучасних віруючих Українського Православ'я.

Стан розробленості теми в науці. Серед українських вчених, праці яких присвячені питанням витоків та основних форм вияву, сутнісних особливостей, структури й функціонування релігійних громад, впливу релігійної свідомості на особистість і релігійну громаду вирізняються дослідження А. Колодного, П. Павленка, В. Теремка. Оцерковлений тип релігійності та його носіїв характеризує Н. Дудар. На втраті церковними громадами виміру об'єднання людей, що стали просто «парафіянами» внаслідок низького рівня згуртування віруючих, наголошує Ю. Чорноморець. Л. Филипович аналізує досвід моніторингу громадської думки в США щодо релігійності та інших питань, пов'язаних з релігією, корисний для використання в дослідженні аналогічних проблем на українському релігійному полі.

В наукових дослідженнях російських вчених здійснюються спроби типологізації різноманітних форм внутріцерковної православної релігійності (Л. Іпатова, М. Митрохін, О. Морозов, А. Митрофанова). А. Тарабукіна описує погляди й цінності сучасних православних віруючих на парафіяльному

рівні в середовищі прицерковного кола. Деякі дослідники альтернативною поняттю «релігійність» вважають термін «оцерковлення» як приналежність індивіда до православної конфесії та ступінь вимог до нього з боку цієї конфесії (В. Чеснокова, І. Синеліна). Дослідженню православних громад і парафій присвячені наукові статті збірки «Приход и община в современном православии: корневая система российской религиозности» (М., 2011) в рамках російсько-французького проекту «Двадцять років трансформації: релігійні та соціальні практики російських православних парафій» (2008-2010).

Вагомий внесок у вивчення соціальної складової релігійності зробили американські вчені. Зокрема, Дж. Фіхтер акцентував увагу на необхідності включення в поняття релігійності соціальної складової – «спільноти», на думку Р. Патнема й Ч. Ліма, частота відвідування релігійних служб помітно підвищує кількість друзів у парафії / всередині конгрегації. Вагома наукова школа дослідження католицьких парафій, започаткована в 1950-ті роки Габріелем Ле Бра, склалася у Франції.

Постановка завдання. Однак соціальні аспекти повсякденного життя релігійних громад рідко постають об'єктом наукових досліджень, залишаючись малодослідженими в українському релігієзнавстві. Незвирішеність питань щодо системи цінностей, які створюються й відтворюються у православних парафій та громад, існування останніх як особливих субкультур, влаштованих, однак, в систему цінностей та зв'язків соціального середовища, спонукає до дослідження релігійної громади як соціальної опори для віруючих, форми їх добровільної солідарності та взаємодопомоги. Відтак **об'єктом** дослідження є функціонування громад православних віруючих в українському суспільному просторі, натомість **предметом** – сучасні громади українського православ'я як первинні форми церковної соціальності. **Мета** статті полягає у з'ясуванні соціальної складової повсякденності релігійних громад сучасного українського православ'я. **Завданнями** статті є визначення громади як соціального явища й парафії як церковного інституту, характеру соціальних зв'язків у повсякденному житті первинних громад Українського Православ'я, співвідношення громади й парафії як форм релігійних об'єднань православних віруючих.

Основний зміст статті. Релігійна громада найчастіше постає як незольоване утворення, елемент більш складної системи – релігійної організації, що об'єднує значну кількість громад, пов'язаних між собою спільними віруваннями та ритуалами. На рівні громади, як основної ланки діяльності релігійних організацій і важливого компонента релігійного середовища, відбувається вплив на особу, виховання в неї релігійного світогляду, що позначається на загальному рівні релігійної активності організації. Відтак релігійна громада є одним з найважливіших чинників

формування релігійності індивіда, особливою соціальною групою, в рамках якої людей об'єднують відправлення релігійного культу, спільність вірувань. Індивідуальна релігійність живиться через механізми соціального впливу – традиції, звичаї, звички, інститути, до яких належить релігійна громада.

Відповідно до мети й завдань, **методологія дослідження** має міждисциплінарний характер. Дослідницький простір автора перебуває на межі філософії та соціології релігії, проте пріоритетним є філософський ракурс дослідження. Стаття ґрунтується на принципах об'єктивності, цілісного підходу до вивчення соціального компонента повсякденності православних громад, толерантного ставлення до церковних субкультур, діалогічності. Методологія дослідження передбачає застосування діалектичних, загальнонаукових і конкретно наукових методів.

Теоретичну основу дослідження складають фундаментальні наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів, про що свідчить короткий аналіз стану розробленості теми. Так, А. Колодний і Б. Лобовик трактують релігійність як поняття, що характеризує якісну й кількісну визначеність (ступінь, рівень, характер) суб'єктивного засвоєння і вплив релігійних ідей, норм, цінностей на життєдіяльність як віруючих, так і релігійних спільнот²⁸.

Цінними в плані з'ясування особливостей релігійності православних громад в Україні є висновки П. Павленка щодо релігійних громад ієрархічного типу з їх визнанням верховенства центрального органу керівництва, належністю до загальної системи та структури конфесії, набуттям лише відносно автономного статусу в межах конфесії, оскільки формально така громада є релігійною одиницею чи первинною релігійною інстанцією. Ця субординація, як правило, передбачає встановлення системи чіткої ієрархії інституту професійних служителів, наявність якої зумовлює поділ на клір і мирян на рівні місцевих громад²⁹.

Важливе значення для розгляду теми має твердження В. Теремка про громаду як автономну соціальну структуру, об'єднану перманентною спільною діяльністю, яка, залежно від форми діяльності, наділена певною специфікою (виробничою, конфесійною тощо). Важливим є положення автора про релігійну громаду, що характеризується певною спільною синтезацією, системою взаємовідносин, колективною дією, сформованою ідентичністю. Громаду дослідник визначає як цілісну згуртованість adeptів одного релігійного напрямку, яка забезпечується в контексті вертикального зв'язку «людина – Бог» та горизонтальних зв'язків «людина – людина», «людина – суспільство»³⁰.

²⁸ Релігієзнавчий словник. За ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика. – К., 1996. – С. 277.

²⁹ Академічне релігієзнавство. Підручник. За наук. редакцією проф. А. Колодного. – К., 2000. – С. 548.

³⁰ Теремко В. І. Релігійна громада: сутність та її історичні форми: автореф. дис. ... канд. філос. наук. – К., 2007. – С. 5.

У вирішенні завдань статті корисними є зауваги Н. Костіної про релігійну спільноту як групу віруючих, що на основі певної доктрини здійснюють колективну релігійну діяльність, спрямовану на досягнення спільної мети в специфічних інституційних формах. Способом організації дій, думок, почуттів віруючих є релігійні інститути як сукупність норм, які поділяють члени конфесійних спільнот, що забезпечують упорядкованість їх діяльності. Доктринальна єдність спільноти, яка відтворюється, охороняється і контролюється за посередництвом релігійних інститутів, є умовою її виникнення та існування³¹. В контексті розкриття теми заслуговують на увагу висновки, сформульовані в збірці статей, присвяченій дослідженню ролі первинних форм церковної соціальності в релігійних практиках російського православ'я, виявленню змін, які відбуваються в парафії як традиційному інституті релігійної спільноти та форм релігійності, що не вписуються в парафіяльне життя, конструюючись навколо або поза парафією. Як справедливо зазначають автори, найчастіше історія Церкви досліджується на основі текстів та дій ієрархії, натомість метою цієї збірки є максимальне наближення до «кореневої системи» Церкви, релігійної повсякденності парафій та громад, з'ясування найбільш значимих типів або моделей православної соціальності³².

Існують релігійні громади без фіксованого членства, в яких склад групи осіб, котрі відвідують богослужіння, за наявності постійного ядра значно змінюється, що спостерігається у православних парафіях. Щодо останніх, справедливою, на наш погляд, є думка П. Павленка про те, що, ієрархічна будова, яка започатковується на рівні окремої місцевої громади та священика як її лідера, певною мірою виправдана, оскільки забезпечує на місцевому рівні чітку підпорядкованість кожного члена громади її керівнику, а на рівні всієї конфесії – підпорядкованість кожної місцевої громади центральному керівному органу. Вчений наголошує на ролі місцевих громад, як «клітинок тіла» певної релігійної організації, у створенні на місцях атмосфери, від якої залежить не лише загальнорелігійна, а й громадська думка про конфесію й обстоюване нею віровчення³³. Натомість релігійні громади з фіксованим членством (наприклад, баптистів) характеризує стабільне ядро, що складає більшість громади, а змінна частина – меншість.

Можна стверджувати, що релігійна громада, функціонуючи як мала група, здатна забезпечити між своїми членами постійні та стійкі контакти, які

³¹ Костина Н. Б. Религиозная общность: институционально-доктринальный аспект социологического исследования: автореф. дисс. ... доктора социол. наук. – Екатеринбург, 2001: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/religioznaya-obshchnost-institutsionalno-doktrinalnyi-aspekt-sotsiologicheskogo-issledovaniy>.

³² Приход и община в современном православии: корневая система российской религиозности. Под редакцией А. Агаджаняна и К. Русселе. – М., 2011.

³³ Академічне релігієзнавство. – С. 551.

передбачають виникнення міжособистісних стосунків – симпатію, антипатію, дружбу, ворожнечу – в будь-якому випадку – взаємну зацікавленість, спільні інтереси, спільність віри. В сучасних умовах на створення малих груп віруючих для забезпечення міжособистісного спілкування шляхом обговорення біблійних текстів, спільної молитви, бесіди, трапези, просто взаємної поваги та любові орієнтуються відкриті до постмодерну церкви. Водночас, за оцінкою А. Колодного, в таких групах не втрачається індивідуальність та здатність індивіда до особистої творчості, адже кожен іде до Бога своїм шляхом³⁴.

Не викликає сумніву здійснення релігійною громадою щоденного помітного впливу на своїх членів, задовольняє потреби в спілкуванні, в моральній та матеріальній підтримці. Соціальне значення в такий спосіб організованого релігійного життя полягає в тому, що воно підтримує спілкування і взаємодію в мікросвіті, який забезпечує певний ступінь спільності поглядів та згуртованості. Релігійність, як масове явище, потребує соціальної опори, без якої релігійні мотиви поведінки слабшають і згасають. Це стосується такого показника релігійності, як відвідування церкви, участь у дотриманні обрядів, участь у богослужінні. Люди частіше відвідують церкву, коли вбачають у цьому підтримку з боку тих, з ким постійно спілкуються. Якщо вони не отримують такої підтримки або ж вона зменшується, то може виникнути конфліктна ситуація, яка полягає в переживанні почуття самотності, ізоляції. Проте в сучасних громадах спостерігається нестабільність у відвідуванні богослужбових заходів, що засвідчує низький рівень релігійної самосвідомості їх вірян. Водночас інститут священства неспроможний забезпечити світоглядні й душевні запити віруючих, що в умовах плінності членства громади призводить до відсутності самоідентифікації з громадою з боку релігійного індивіда, який асоціює громаду з певними священнослужителями та їх вчинками. Отже, деякі релігійні громади впливають на буденну свідомість своїх членів лише відносно, тому не здатні бути формотворчим фактором відтворення їх релігійної свідомості, що функціонує лише на обрядово-ритуальному рівні³⁵.

Відтак релігійна громада постає як ключ до вивчення повсякденного життя первинних громад сучасного Українського Православ'я. Незважаючи на існування нинішньої Церкви й окремих місцевих громад як особливих субкультур на тлі переважно секулярного суспільства, це не означає, що вони є ізольованими анклавом. Тому можна погодитися з твердженням про те, що для частини віруючих громада, як форма добровільної солідарності, є смисловою й соціальною опорою в житті, формою взаємодопомоги й навіть

³⁴ Колодний А. Премодерн, модерн і постмодерн в контексті історії християнства // Християнство доби постмодерну. – К, 2005. – С. 27.

³⁵ Академічне релігієзнавство. – С. 549-550.

виживання. Релігійні громади влаштовані в систему цінностей та зв'язків соціального оточення через своїх членів³⁶.

Зрозуміло, що виявлення характеру соціальних зв'язків у рамках парафії чи громади можливе, зокрема, завдяки емпіричним даним. Для вивчення релігійності українських православних громад варто мати на увазі досвід зарубіжних вчених, адже дослідження елементарних форм соціальності в інших християнських конфесіях має доволі серйозну традицію. Станом на сьогоднішній день кількісні емпіричні дослідження релігійності найбільшою мірою розвинені в США³⁷. Так, різноманітні форми організації релігійного життя на рівні парафій, громад досліджує напрямок сучасної соціології релігії, що одержав назву «congregational studies» – дослідження конгрегацій протестантських церков, проте надалі цей термін почав застосовуватися до досліджень не лише християнських, а й усіх первинних громад. Як способи включення соціальної складової та показники релігійності, на індивідуальному рівні використовуються участь індивідів у справах релігійної громади й інтегрованість в соціальні зв'язки цих об'єднань віруючих.

На основі власних досліджень Р. Патнем і Ч. Лім вважають, що оцінка індивідом рівня суб'єктивного добробуту залежить від частоти відвідування релігійних служб, оскільки останній показник помітно підвищує кількість соціальних контактів у спільноті³⁸. На думку Дж. Фіхтера, респонденти, як релігійні індивіди, є членами релігійної групи, віросповідання або церкви, тому один з вимірів релігійної поведінки обов'язково повинен відображати ступінь церковної залученості в соціальні відносини з людьми, що належать до цієї ж релігійної групи³⁹. За оцінкою української дослідниці Л. Филипович, українцям важко уявити, наскільки детально досліджується ставлення американців до релігії. Так, за підрахунками відомої дослідницької структури «PewResearchCenter», з 2005 року до нашого часу опубліковано понад 70 звітів на тему «Релігія і публічне життя», які базувалися на опитуванні громадської думки щодо різноманітних тем, пов'язаних з релігією. На основі наймасштабнішого опитування 2007 року, проведеного в Америці, коли на питання анкет відповіло 35 тисяч американців, вдалося з'ясувати, як американці уявляють себе в релігійних координатах⁴⁰.

³⁶ Приход и община в современном православии: корневая система российской религиозности. – М., 2011.

³⁷ Chaves M. Congregations in America. Cambridge. - MA: Harvard University Press, 2004.

³⁸ Lim Ch., Putnam R. Religion, Social Networks, and Life Satisfaction // American Sociological Review. - 2010. - Vol. 75. - No. 6.

³⁹ Fichter J. H. Sociological Measurement of Religiosity // Review of Religious Research. - 1969. - Vol. 10. - No. 3. - P. 171.

⁴⁰ Филипович Л. Релігія в сучасній громадській думці Америки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.religion.in.ua/main/analitica/13141-religiya-v-gromadskij-dumci-suchasnoyi-ameriki.html>.

Заслуговує на увагу багатовимірний кросskonфесійний підхід у конструюванні типології релігійності, який застосовують білоруські вчені С. Карасьова й Є. Шкурова. Автори мають рацію, стверджуючи, що побудова типології релігійності враховує складну структуру релігії, коли тип релігійності визначається як поєднання ступенів прихильності до універсальних вимірів релігії. Так, прихильність до певної релігійної ідеї, що виражає систему релігійних уявлень, реалізується через релігійну віру; прихильність до певної системи релігійної діяльності, що ґрунтується на цій системі уявлень – через виконання ритуалів, дотримання норм і форм благочестя, святкових днів, періодів, а також через участь у місіонерській та соціально-культурній діяльності релігійної спільноти; прихильність до певних більш-менш організованих релігійних співтовариств, що згуртовані спільною метою підтримки зв'язку з релігійним об'єктом за допомогою його вшанування виявляється у вигляді членства або участі в культовому і/або соціально-культурному житті громади. Сукупність названих показників складає ступінь релігійної активності як характеристику релігійності. Натомість прихильність до певної релігійної спільноти виявляється на основі декларації індивідом своєї приналежності до неї, зазначення ним свого статусу чи функції в спільноті, повідомлення про волонтерську участь в соціально-культурній діяльності релігійної спільноти (громади). Комплекс цих показників визначає таку характеристику релігійності як рівень інтегрованості до спільноти⁴¹.

Доречно зазначити, що, крім вказаних атрибутивних ознак релігійності, для уточнення її особливостей використовуються також характеристики, що не належать до релігійності по суті, але пов'язані з нею як причини й наслідки. Йдеться про такі фактори, як причини релігійного вибору людини і результати цього вибору для її життя. Як бачимо, вивчення проявів зазначених показників в комплексі дозволяє скласти інтегральну характеристику релігійності кожного індивіда, що виражається у визначеності релігійної позиції, ступені релігійної активності та рівні інтегрованості в релігійну громаду.

Проблема визначення понять «релігійна громада» і «парафія» та співвідношення між цими формами об'єднання віруючих посідає чільне місце серед питань, що дискутуються у православній публіцистиці. Доречно зауважити, що Статут про управління Української Православної Церкви парафією визначає громаду православних християн, що складається з кліру та мирян, об'єднаних навколо храму, в такий спосіб фактично ототожнюючи ці поняття. Натомість парафіянами, за Статутом, є особи православного віросповідання, які зберігають живий зв'язок зі своєю парафією. Кожен парафіянин зобов'язаний регулярно брати участь у богослужінні, сповідатися та причащатися, дотримуватися церковних канонів і приписів, прагнути до

---

⁴¹ Карасева С.Г., Шкурова Е.В. Многомерный кросskonфессиональный подход к исследованию религиозности в Беларуси: актуальность и концептуализация // Социология. – 2012. – № 3. – С. 123-133.

духовно-морального вдосконалення⁴². Відтак від міркувань церковних авторів годі очікувати виходу за межі положень офіційних документів. З цього приводу слухними є слова нідерландського релігієзнавця В. Ганеграафа щодо представників Церкви, зокрема теологів, які зможуть уникнути «похмурої перспективи зниження значимості та все більшої ізоляції, якщо дадуть радикально нове означення самому проекту християнської теології, причому в такий спосіб, що вона почне відповідати справжнім реаліям християнства як релігії, якою живуть. Для цього їм потрібні сучасні дослідження релігії – не як щось додаткове до власних досліджень, а як їх основа»⁴³.

Намагаючись з'ясувати, які чинники впливають на становлення парафії як громади, православні автори наголошують на існуванні в громаді певних зв'язків, що згуртовують людей. Ототожнюючи громаду й парафію, вони обґрунтовують свою думку фактом заснування першої християнської громади Христом, який заповів учням перебувати в єдності й любові. Так, рання християнська громада, зорієнтована насамперед на виконання моральних вимог, що забезпечували стійку громадську спільність, була основою, завдяки якій християнська церква і в подальшій історії виходила із криз. Відтак, будь-яка сучасна парафія, окрім нещодавно сформованих, може називатися громадою, адже Христос сказав: «Де двоє або троє зібрані в Моє ім'я, там Я серед них» (Мф. 18:20). Отже, де Христос, там є любов, а якщо є любов, то є й громада. Проте твердження «кожна парафія – громада» не означає, що кожен парафіянин – член цієї громади. Активних парафіян у буквальному сенсі може бути «двоє чи троє», тому завданням священика є виховання усіх парафіян як членів громади⁴⁴.

Існує думка про розмитість поняття «парафія» на відміну від «громади», що є спільністю людей, в якій існують свої правила, закони, особисті стосунки. Спосіб життя членів громади, на відміну від парафії, добре зорганізований, передбачені певні обов'язки, визначеність, підпорядкування статуту й життя відповідно до нього, до правил і звичок учасників громади. Проте на сучасному етапі релігійне життя концентрується в парафії⁴⁵.

Очевидно, що у формуванні та функціонуванні релігійної громади активну роль відіграють лідери та активісти, тому доля багатьох громад, їх розвиток і майбутнє залежать від наявності енергійного та впливового лідера, яким найчастіше є формальний керівник. Втрата лідера часто призводить до

⁴² Статут про управління Української Православної Церкви: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: orthodox.org.ua/page/statut-upts.

⁴³ Ганеграаф В. Мрії про теологію та реальність християнства // Філософська думка. – 2013. – № 3. – С. 96.

⁴⁴ Что делает приход общиной? Опыт пастырей и прихожан [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nsad.ru/articles/chto-delaet-prihod-obshhinoj>.

⁴⁵ Проблемы жизни современного прихода. Пути духовного руководства православного человека в современном мире: [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://pokrovchram.ru/problemy_zhizni_sovremennogo_prihod.

розпаду громади. Стабільність релігійної громади залежить і від наявності в ній релігійних «активістів». Якщо їх кількість достатня, характеризується згуртованістю, то й без яскраво вираженого лідера громада буде життєздатною та дієвою. Хоча основою громади є діяльні, ініціативні люди, проте в Церкві є місце всім – хворим, залишеним чи відкинутим, їх приймають, терплять, дбають про них. Ці люди – не тягар, а рівноправні члени громади. Дуже важливо, щоб громада була відкритою для зовнішнього світу, що означає здатність і бажання бачити проблеми тих людей, які перебувають поза храмом і потребують допомоги⁴⁶.

Релігійні громади можуть дробитися на підгромади – гуртки, групи, що налічують у своєму складі лише декількох осіб. Громада в цьому випадку розглядається як більш вузьке поняття, що передбачає велику концентрацію спільних зусиль у конкретному напрямку: вихованні дітей, видавничій справі, послушництво, окормлення в одного священика. Кілька громад з'являється, коли парафія розростається до понад 300-400 осіб. Парафіян об'єднують, наприклад, школа духовного співу, газета при храмі, навколо якої збирається молодь, яка створює газету, місіонерські, паломницькі поїздки⁴⁷. Поділ місцевої громади на окремі групи чи гуртки покликаний розв'язати завдання налагодження безпосереднього контакту з кожним членом громади. Постійно спостерігаючи за рівнем релігійних знань віруючого, його позацерковним життям, можна здійснювати сталий контроль за його свідомістю. Значний вплив на індивіда спостерігається у відносно небагаточисельній громаді, члени якої є вірними послідовниками обстоюваного релігійного вчення. Ця обставина породжує необхідну атмосферу для впливу на новонаверненого, виховання в нього необхідних якостей і рис. Згуртовані громади помітно впливають на свідомість віруючого та є фактором відтворення релігійності.

Спираючись на твердження, що громада – це тіло Ісуса Христа, адже Христос – одночасно сам і його громада (1 Кор. 12:12), можна зробити висновок, що бути в Христі – означає бути в громаді й навпаки, тобто віруючий стає християнином лише в громаді. Проте за умов проживання основної частини населення у великих містах створення громади стає проблематичним. Спосіб життя не передбачає спільної праці, спільного переживання певних подій. Члени однієї громади міста роз'єднані, в таїнстві причастя приходять до Христа, віддаючи перевагу особистій зустрічі з ним, а не з громадою, адже в християнстві найголовнішим є спасіння конкретної людини та її зусилля на цьому шляху. В громаді люди творять християнські справи, але це можна робити й самостійно. Отже, необхідність існування християнської громади не є обов'язковою умовою функціонування суспільства, в тому числі й християнського. «Можливо, сьогодні християнські громади не повинні бути прив'язані до парафії? Можливо, вони повинні

⁴⁶ Что такое православный приход?: [Электронный ресурс] // pravmir.ru: [сайт]. – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/chto-takoe-pravoslavnyj-prihod/>.

⁴⁷ Там само.

виростати при будинках престарілих, при хоспісах, лікарнях, де кістяк громади складається з людей, зайнятих спільною справою? Але тоді все одно залишаться ті, хто не відвідує до хоспіси і не допомагає хворим людям похилого віку. Як бути їм? Чи потрібна їм громада? І якою вона має бути сьогодні? Можливо, вона має бути віртуальною, на зразок організації пошуковців «Ліза Алерт», коли люди координуються по тривозі, а потім – кожен далі живе своїм життям? І – головне – де в сьогоднішній громаді та всьому нашому церковному суспільстві Христос?»⁴⁸.

Православні автори звертають увагу на назрілу необхідність розібратися, як Церква сприймається не богословами, а тими, хто вважає себе православними. Керуючись власним досвідом, священники стверджують, що для більшості людей Церква є «комбінатом духовно - побутового обслуговування», де за певну суму можна здійснити хрещення, відспівування, вінчання, через молебні й акафісти святим попросити здоров'я, щастя в особистому житті та успіхів у праці. Парадигмою відносин людини з Церквою залишається обслуговування приватних релігійних потреб та інтересів. Людину в Церкві не цікавить Бог, а лише божественна допомога. Такий віруючий швидше за все не буде цікавитися ні Христом, ні тими, хто перебуває в храмі поруч з ним⁴⁹. В цьому контексті справедливо видається критика В. Ганеграафом ілюзії, притаманної офіційним представникам християнства, щодо ідентичності християнської теології й християнства, яким живуть. За оцінкою вченого, «теологи, які відповідають на виклики ХХІ сторіччя, не мають права стверджувати, що вони можуть авторитетно висловлюватися щодо природи християнської традиції. Вони можуть авторитетно висловлюватися лише щодо природи християнської теології та її традицій. Чим більше християнські теологи будуть, свідомо чи несвідомо, ігнорувати, заперечувати або мінімізувати цю різницю, тим більше вони будуть самі прирікати на незначимість у християнському контексті... Водночас, якщо християнська теологія не здобуде радикально нового старту, вона стане ізольованим елітним заняттям, що цікавить лише вчених; розмовою теологів із теологами, яка матиме мало стосунку до реалій християнства»⁵⁰.

Сутність і призначення релігійної громади деякі православні автори пропонують розкривати через розумінням змісту християнського богослужіння. Громада, яка збирається на богослужіння, поєднується в євхаристії, розуміє слова Христа «все Моє – твоє, і все твоє – Моє», не уявляє свого життя, не віддаючи себе іншим. Громада, власне кажучи, народжується в

⁴⁸ Гальперина А. Община и/или Личность: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/obshhina-i-ili-lichnost/>.

⁴⁹ Уминский Алексей, протоиерей. Христианская община и гражданское общество [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/xristianskaya-obshhina-i-grazhdanskoe-obshhestvo-video/>.

⁵⁰ Ганеграаф В. Мрії про теологію та реальність християнства // Філософська думка. – 2013. – № 3. – С. 95.

цьому просторі: коли євхаристія перебуває в центрі, коли люди розуміють, що вони прийшли туди, де їм служить Бог, що прийнявши Христа, як хрест, радість, життя, смерть, пекло, воскресіння, вони готові йти за Христом до кінця, роздавати себе в служінні, адже так виявляється християнська любов. Отже, Церква має стати громадою людей, які збираються на євхаристію⁵¹. Парафія розглядається як втілення Церкви в конкретній громаді. «У Церкві, як тілі Христовій, можна перебувати лише через євхаристійне спілкування, що можливе лише в конкретних громадах. Завдання кожної церковної громади – це спасіння людей через причастя Христу»⁵².

Проблема співвідношення громади й парафії як базових інститутів та основних форм буття Церкви, поряд з питання визначення рівня й характеру реального впливу православних громад на суспільство, перебуває в фокусі уваги світських дослідників. Деякі сучасні науковці не проводять чіткої межі між термінами «парафія» і «громада», не дають однозначної відповіді на питання про їх співвідношення. Натомість, як і церковні автори, найголовнішим чинником об'єднання православних християн вони вважають євхаристію, хоча зрозуміло, що члени однієї громади не завжди є парафіянами одного храму⁵³.

Висновки. Таким чином, розмаїття підходів до проблеми релігійної громади спричинена різноплановістю феномена, певними світоглядними установками чи професійними уподобаннями дослідників з переважанням декларативних визначень та характеристики організаційних типів релігійної громади. Релігійна громада, в якій створюється і відтворюється система цінностей у процесі церковного спілкування, є найважливішим фактором мікросередовища, що формує релігійність православних віруючих. З'ясування значення релігійної громади українських православних віруючих як первинної форми церковної соціальності передбачає дослідження різноманітних форм вияву повсякденного світу сучасних православних громад. В сучасних умовах Церква змушена знаходити засоби для вирішення проблем протиріччя своїх настанов з прагненням віруючих до індивідуалізації релігійного життя, взаємодії в громаді внутрішніх груп, церковної субкультурності. Парафія є осередком інституційної структури православної конфесії, натомість релігійній громаді належить важлива роль в організації повсякденного життя віруючих. Тому про співвідношення понять «громада» й «парафія», очевидно, варто розглядати в сфері міжособистісних стосунків. Одним із методів

⁵¹ Уминский Алексей, протоиерей. Христианская община и гражданское общество: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/xristianskaya-obshhina-i-grazhdanskoe-obshhestvo-video/>.

⁵² Дудченко Андрей, священник. Виклик секуляризації в Україні та наша можлива відповідь: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://archivorthodoxy.com/page-2424.html>.

⁵³ Приход и община в современном православии: корневая система российской религиозности / Под редакцией А. Агаджаняна, К. Русселе. – М., 2011.

виявлення показників релігійності на рівні православних громад як суб'єктів українського релігійного поля, є соціологічні дослідження. **Перспектива наступних досліджень** автор вбачає у з'ясуванні місця повсякденності релігійних громад у просторі інституційованих та неінституційованих форм релігійності сучасного Українського Православ'я, зокрема монастирів, братств, духовного авторитету «старців». Важливими є питання, пов'язані з впливом священиків, як лідерів громади, з одного боку, і народних забобонів, з іншого, на повсякденне життя релігійної громади.

Анотації

У статті **Борейка Ю.Г. «Первинна громада сучасного українського православ'я як форма церковної соціальності»** з'ясовується значення релігійної громади як соціального явища й парафії як осередку інституційної структури церкви в формуванні релігійності православних віруючих, співвідношення громади й парафії як форм релігійних об'єднань, характер участі віруючих у повсякденному житті релігійної громади та їх інтегрованості в соціальні зв'язки в рамках парафії й громади.

Ключові слова: релігійна громада, церковна парафія, українське православ'я, релігійність, соціальність, сучасний віруючий.

В статье **Борейко Ю.Г. «Первичная община современного украинского православия как форма церковной социальности»** выясняется значение религиозной общины как социального явления и прихода как ячейки институциональной структуры церкви в формировании религиозности православных верующих, соотношение общины и прихода как форм религиозных объединений, характер участия верующих в повседневной жизни религиозной общины и их интегрированности в социальные связи в рамках прихода и общины.

Ключевые слова: религиозная община, церковный приход, украинское православие, религиозность, социальность, современный верующий.

In the article **Boreyko Yuri Grigorovich «Primary community of modern ukrainian orthodox church as a form church of sociality»** set significance of the religious community as a social phenomenon and the parish as a center of the institutional structure of the church in shaping religious orthodox believers, the ratio of the parish and the community as a form of religious associations, the nature of the participation of the believers in the daily life of religious communities and their integration into the social relations within the parish and the community.

Key words: religious communities, parishes, ukrainian orthodox, religious, sociality, modern believer.